

1. Retrospektivni presjek ekonomske i tehnološke slike FBiH

1.1 Stanje industrije prije rata

Bosna i Hercegovina je bila jedna od najmanje razvijenih republika bivše Jugoslavije čiji je bruto domaći proizvod (BDP) u 1987. godini iznosio 68% prosjeka BDP Jugoslavije i skoro 70% manje od Slovenije, najrazvijenije republike u bivšoj Jugoslaviji. Industrija, na čelu sa metaloprerađivačkom industrijom, proizvodnjom dijelova za automobile i automobilskom industrijom, hemijskom industrijom, proizvodnjom energije, rudarstvom i metalurgijom, tekstilnom industrijom i proizvodnjom kože i mašina generirala je oko 39% BDP, zapošljavala oko 44% radne snage i učestvovala sa 99% u izvozu zemlje. Bosna i Hercegovina je imala razvijeno građevinarstvo i namjensku proizvodnju. Kapaciteti namjenske industrije bili su projektovani za potrebe tržišta cijele Jugoslavije. Početkom 1990-tih industrija je imala oko 1.000 kompanija koje su zapošljavale oko pola miliona radnika. Industrijska proizvodnja bila je koncentrirana u 12 velikih kompanija, od kojih su četiri učestvovala sa 40% u ukupnom izvozu. Neke od vodećih kompanija imale su zajednička ulaganja sa vodećim svjetskim kompanijama (kao što su Volkswagen, Daimler-Benz, Olivetti,..), što je rezultiralo značajnim izvozom na zahtjevno zapadno tržište, a istovremeno je omogućeno i educiranje široke kadrovske baze. Oko 72% izvoza je bilo realizirano na području republika bivše Jugoslavije. Bosna i Hercegovina je u 1991. godini ostvarila suficit u trgovinskoj razmjeni sa svijetom, i sa BDP po glavi stanovnika od oko 2.400 američkih dolara (USD) svrstavana je u srednje razvijene države u svijetu. Procijenjeno je da je Bosna i Hercegovina 1991. godine tehnološki zaostajala u proizvodnoj oblasti za razvijenim svijetom oko 20 godina [4].

Počeci industrijalizacije Bosne i Hercegovine vezani su za otvaranje pogona utemeljenih na iskorištavanju prirodnih resursa uglja, soli i drveta (metaloprerađivačka, hemijska, drvna i prehrambena industrija), te jeftine radne snage koja se povećavala procesima deagrarizacije (radnointenzivna tekstilna i obućarska industrija) [36]. Bosna i Hercegovina je u bivšoj Jugoslaviji postala značajno industrijsko središte, posebno za mašinsku i hemijsku industriju. Godine 1961. u Bosni i Hercegovini je u industriji radilo 54,3% svih zaposlenih, 1971. godine 57,8%, 1981. 58,4% a 2000. godine svega 35,2%.

Privredna kriza, koja je u bivšoj Jugoslaviji počela početkom osamdesetih godina prošlog vijeka, najviše se odrazila na industriju, koja je i dalje zadržala primat među svim djelatnostima. Krajem 1991. godine dolazi do zatvaranja pojedinih industrijskih preduzeća i do otpuštanja radnika.

Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, sve zemlje centralne i istočne Evrope započele su sa procesom dubokih društvenih i socijalnih reformi, kako bi uspostavili demokratske institucije i tržišno orijentirane ekonomije. Ove promjene takođe su trasirale put tranziciji ekonomije Bosne i Hercegovine. Rat u Bosni i Hercegovini zaustavio je sve započete tranzicijske procese, koji su obnovljeni tek 1996. godine.

1.2 Ratna stradanja

Nijedna zemlja poslije drugog svjetskog rata nije doživjela tolika razaranja kao Bosna i Hercegovina tokom rata 1992.-1995. godine [48], nakon kojega je BDP smanjen na oko 25% predratne vrijednosti, industrijska proizvodnja pala je za preko 90%, sa 70-80% nezaposlenih i preko 1,4 miliona ljudi potpuno ovisnih od humanitarne pomoći.

Još 1994. vlada R BiH okupila je tim eksperata koji bi izradio metodologiju procjene ratne štete. Po njihovoj metodologiji, ukupna ratna šteta u BiH procijenjena je na 120 milijardi KM. Međutim, kasnije analize koje su obuhvatile direktnu i indirektnu ratnu štetu pokazuju da je ovaj broj mnogo veći i da su ukupne ratne štete u Bosni i Hercegovini preko 240 milijardi USD [29]. Ukupne štete na ekonomiju Bosne i Hercegovine procijenjene su na preko 110 milijardi USD [4]. Veličina ratne štete može se procijeniti i na činjenici da je Bosna i Hercegovina prije rata imala oko 4,4 miliona stanovnika sa dohotkom po stanovniku od oko 2.400 USD, dok je neposredno po završetku rata imala oko jedan milion stanovnika i dohodak po stanovniku od oko 500 USD.

Ne postoji ekonomski resurs u zemlji kojem nije načinjena ogromna materijalna šteta. Ipak, štete su najočiglednije i najveće kada je riječ o proizvodnim potencijalima (zemljište, rad, kapital, tehnologija, informatika). Prema procjeni Svjetske banke štete samo na sredstvima za proizvodnju su između 10 do 15 milijardi USD.

Direktne ratne štete obuhvataju direktno i trajnu eksproprijaciju i uništavanje ekonomskih potencijala, otuđenja obrtnog kapitala kao što su zalihe novca u bankama i kod stanovništva, bankarskih depozita, uništavanje infrastrukture kao što su sredstva transporta, putne i željezničke mreže, telekomunikacije itd. Procjenjuje se da je uništeno oko 60% ukupne infrastrukture zemlje [8], odnosno da je tokom rata uništeno 25-30% ukupnih ekonomskih potencijala zemlje [4].

Samo u Sarajevu direktne štete su procijenjene na oko 14 milijardi USD, od čega su direktne štete koje je pretrpila industrija procijenjene na preko 3,3 milijarde USD [29]. Prema ovoj studiji indirektna šteta je bilo nemoguće tačno utvrditi, i ove štete po ekonomiju će se osjećati narednih 30 do 50 godina.

Prema procjeni Svjetske banke [47] štete na željeznici iznose oko jednu milijardu USD, uključujući gubitak 20 mostova, gubitke signalnih i komunikacijskih sistema, oštećenja kontaktne mreže, štete na transportnim sistemima itd.

Šumarstvo i drvena industrija, kao vrlo važne grane ekonomije, pretrpjeli su direktne ratne štete koje se procjenjuju na 2 milijarde EUR. Fizički kapaciteti drvne industrije u 2000. godini iznosili su 38%, a kapaciteti industrije celuloze i papira tek 10% u odnosu na 1991. Korisne šumske površine su zbog ratnih dejstava znatno smanjene. Prema procjenama 15 do 20% pošumljenih površina, odnosno oko 18% visoke šume je zbog opasnosti od mina nepristupačno. Prema procjeni Svjetske banke, za čišćenje terena od mina biće potrebno oko 7,5 milijardi USD.

Indirektne ekonomske štete rata ogledaju se u izgubljenom inostranom tržištu, velikom tehnološkom kao i naučnom zaostajanju. Bosna i Hercegovina je oko jednu trećinu vrijednosti BDP plasirala na inostrano tržište i na područja republika bivše Jugoslavije (oko 72% ukupnog izvoza je plasirano na područje bivše Jugoslavije). Uzme li se u obzir desetogodišnji gubitak izvoza kao indirektne posljedice rata, dolazi se do vrijednosti između 45-50 milijardi USD.

Bosna i Hercegovina je 1991. godine tehnološki zaostajala u proizvodnoj oblasti za razvijenim svijetom oko 20 godina, dok je dodatno tehnološko zaostajanje izazvano ratom od 1992-1995. godine procijenjeno na 10 godina [4]. Kao mjera uticaja rata na sveukupno zaostajanje, pa i tehnološko, je metodologija Međunarodnog monetarnog fonda koji, analizirajući tranzicijske ekonomske procese u Bosni i Hercegovini poredi stanje u Bosni i Hercegovini iz 2007. godine sa stanjem drugih država u tranziciji koje je bilo 1999. godine, to jest, računajući vremenski pomak od 8 godina.

Naučno zaostajanje se smatra, u dugoročnom smislu, najpogubnijim vidom indirektne ratne štete. Nauka se u razvijenim zemljama svijeta sa svojim fundamentalnim i primijenjenim istraživanjima smatra temeljem tehnološkog i informatičkog razvoja zemlje. Rezultat rata je potpuni prekid ili otežane komunikacije među domaćim i stranim naučnim institucijama, uništena naučno-istraživačka infrastruktura, a samo tokom rata više od 40% naučno-istraživačkog kadra trajno je napustilo zemlju. Kao posljedica rata, a pod pritiskom drugih socijalnih problema koji su rezultat siromašenja zemlje, dramatično je smanjeno izdvajanje za nauku. Prema različitim navodima izdvajanja za nauku u posljednjim godinama bilo je 0,05% BDP [3], odnosno 0,2% BDP [4], za razliku od 1,5% BDP koliko je izdvajano za nauku 1991. godine, što je smanjenje od deset do trideset puta. Obzirom da ovakva situacija traje od početka rata pa do danas (16 godina) može se samo zamisliti kolike su negativne posljedice rata na naučni potencijal Bosne i Hercegovine, odnosno koliko je njeno zaostajanje u naučnom razvoju zahvaljujući samo gubitku od 1,5% šesnaestogodišnjeg budžeta države što, prema bruto društvenom proizvodu, iznosi preko 3 milijarde USD. Situacija je još i teža obzirom da i dalje nema investicija za nauku u budžetu.

1.3 Obnova industrije nakon rata

Nakon okončanja rata Bosna i Hercegovina se suočila sa novim izazovima procesa tranzicije od nekadašnje centralizirane i planirane ekonomije do tržišno-orijentirane privrede. Proces tranzicije je započeo u uvjetima nedostatka obrtnog kapitala, oštećenih i

zastarjelih privrednih kapaciteta, uništene infrastrukture, prekinutih logističkih lanaca, izgubljenog domaćeg i međunarodnog tržišta, sive ekonomije i korupcije.

Proces rekonstrukcije privrede počeo je uz pomoć međunarodnog programa rekonstrukcije. Finansijska podrška Međunarodne zajednice je u periodu 1996-2001. godine u iznosu od preko 5 milijardi USD trebala je pokrenuti domaću ekonomiju uspostavljajući stabilan okvir za proizvodnju, zapošljavanje i ekonomski rast uz istovremeni razvoj jakog privatnog sektora.

Početak reformi privrede u Bosni i Hercegovini započinje uspostavljanjem makroekonomske stabilizacije, uvođenjem seta monetarno-finansijskih mjera: restriktivne monetarne politike, konvertibilne valute, finansijske discipline i čvrstih budžetskih ograničenja.

Početak tranzicijskih procesa, odnosno prestrukturiranja industrije, prati brža akumulacija kapitala u područja trgovine, turizma i ugostiteljstva, finansija i intelektualnih usluga, dok se prerađivačka industrija suočava sa problemima pokretanja proizvodnje, nedostatka obrtnog kapitala, zastarjelih tehnologija, poteškoćama u uspostavljanju veze sa prijeratnim poslovnim partnerima u inostranstvu i višestrukim izvoznim barijerama u vidu mnogih atesta, sertifikata i standarda kvaliteta. Proces prestrukturiranja industrije bio je veoma spor, a i dalje su u strukturi dominirale grane bazirane na korištenju prirodnih bogatstava i jeftine radne snage, dok su se industrije visokih tehnologija i velike dodatne vrijednosti sporo razvijale.

Ipak, u ovom periodu nastale su brojne promjene. Stvarni BDP i izvoz su višestruko porasli, inflacija je stabilizirana, bankarski sistem je skoro potpuno privatiziran, oko 50% proizvodnje generirao je privatni sektor. Kontinuirano se radilo na unapređenju infrastrukture, razvijan je bankarski sektor, te je započeto sa privatizacijom državne imovine. Do kraja 2000. godine, skoro u potpunosti je liberalizirano domaće tržište i ukinute su brojne mjere uplitanja države u formiranje cijena na tržištu. Jedan od ključnih ekonomskih ciljeva za Bosnu i Hercegovinu u ovom periodu bila je ekonomska liberalizacija i deregulacija u cilju privlačenja stranih direktnih investicija. Uprkos ovim uspjesima, na polju zapošljavanja ostvaren je neuspjeh.

Na državnom nivou nije uspostavljena djelotvorna vlada i javna administracija. Bez efikasnog sudstva i poreskog sistema, uz zamršenu zakonsku regulativu koja je investitorima otežavala poslovanje u zemlji, Bosna i Hercegovina nije uspjela postići funkcionalnu i stabilnu ekonomiju.

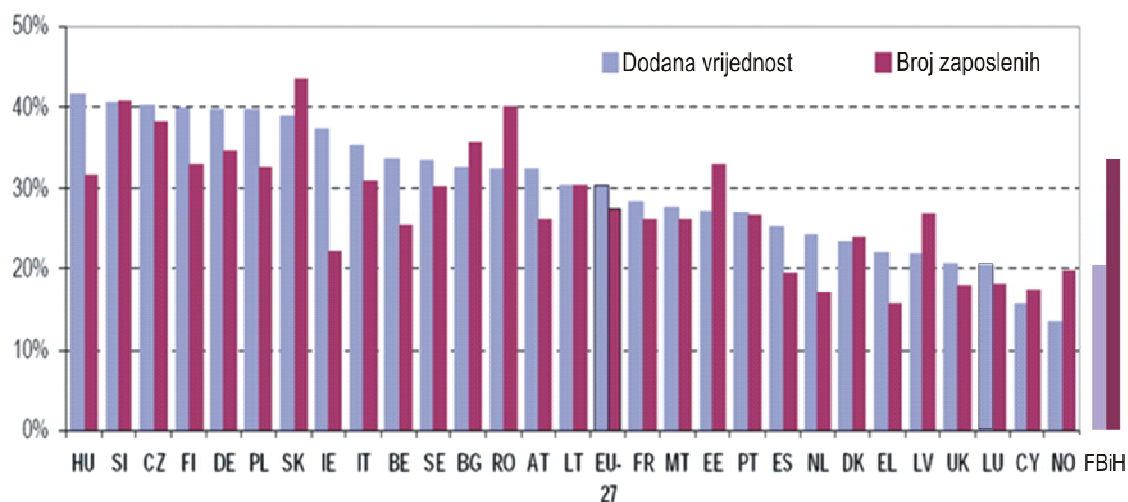
Struktura privatnog sektora, koji se u međuvremenu razvio, bila je nepovoljna. U 2001. godini oko 74% svih privatnih preduzeća se bave uslužnim djelatnostima, od kojih je sa 54% zastupljena trgovina. U Bosni i Hercegovini 2003. godine registrirano je preko 29.000 preduzeća čija je glavna djelatnost trgovina. Samo oko 14% privatnih preduzeća obavljalo je djelatnost koja je povezana sa proizvodnjom ili preradom proizvoda [1].

Prosječne plaće su u BiH u periodu 2000.-2003. godine rasle po stopi od 8,25%. Nažalost, rast plaća nije bio po osnovu rasta produktivnosti, već više po zakonskim

rješenjima koja su vještački podizala nivo plaća u državi, bez mehanizma indeksacije što bi spriječilo neracionalno povećanje plaća ukoliko rast nije rezultat rasta produktivnosti. Prema izvještaju Međunarodnog monetarnog fonda [31] rast prosječnih plaća ne odražava stvarno stanje i da trenutna struktura plaća i zakonski način obračunavanja minimalne plaće predstavlja problem preduzećima u BiH. Stalno povećavanje minimalnih plaća, na osnovu zakona, preduzeća ne mogu podnijeti, što uzrokuje gubitke i nagomilavanje dugovanja po osnovu plaća.

Početkom 2004. godine u Bosni i Hercegovini je na državnom nivou usvojena prva srednjoročna razvojna strategija [38] (PRSP, eng. *Poverty Reduction Strategy Paper*), koja je bila rezultat dvogodišnjeg rada domaćih predstavnika vlasti, domaćih političkih partija i organizacija civilnog društva. Razvojna strategija je trebala ponuditi rješenje i put za brži ekonomski oporavak i smanjivanje nezaposlenosti. Da bi se postigli navedeni ciljevi, PRSP predviđa akcioni plan koji planira donošenje ili prilagođavanje 121 zakona, uspostavljanje ili reorganiziranje 79 institucija i poduzimanje 242 konkretne mjere za dostizanje planiranih ciljeva. Pored makroekonomskih prioriteta u PRSP je ugrađeno 12 sektorskih prioriteta. Nažalost, PRSP nije do kraja proveden, te stvarni potencij nije nikada ostvaren.

U Bosni i Hercegovini, odnosno Federaciji BiH od početka tranzicijskih procesa nije nijednog momenta bila definirana jasna tehnološka politika. Tehnološka politika u smislu stvaranja vlastitih novih tehnologija, difuzije i usvajanja novih postojećih tehnologija, difuzije postojećih starih tehnologija koje su još uvijek važna podrška industriji, kao i stvaranje ljudskih resursa spremnih za stvaranje novih i usvajanje postojećih tehnologija je izostala od strane BH vlada, kao i vlade Federacije BiH.

Slika 1.1 Dodana vrijednost i broj zaposlenih u procentima od nefinansijske poslovne ekonomije u EU (2005. godina) i Federaciji BiH (2006. godina). Od nefinansijske poslovne ekonomije uzete su po standardnoj kvalifikaciji djelatnosti od C do I i K.

Na slici 1.1 prikazane su procentualne dodane vrijednosti prerađivačke industrije u odnosu na nefinansijske poslovne ekonomije za 27 zemalja Evropske unije (EU) i broj

zaposlenih u prerađivačkoj industriji EU (izvor EUROSTAT) i istih tih vrijednosti za Federaciju BiH. Na slici se vidi da Federacija BiH ima najlošiju produktivnost i da zaostaje za zemljama EU, što ukazuje na činjenicu da u Federaciji BiH dominira prerađivačka industrija sa niskom dodanom vrijednosti.

Bosna i Hercegovina nije u dovoljnoj mjeri uspjela privući strane investicije. Strane investicije su dolazile zbog iskorištavanja prirodnih resursa, jeftine radne snage u kombinaciji sa geografskim položajem. Oko 25% stranih investicija bilo je zbog lokalnog tržišta. Šira javnost u Bosni i Hercegovini nije u potpunosti shvatila važnost velikih kompanija, kao i direktnih stranih investicija, odnosno dolaska uspješnih multinacionalnih kompanija u vremenu tranzicije i prestrukturiranju privrede. Direktna investicija mogu biti važna alternativa za povećanje izvozno-orijentirane proizvodnje i produktivnosti kako bi se podstaklo zapošljavanje i ekonomski rast. Brži rast izvoza u vremenu tranzicije sa multinacionalnim kompanijama u odnosu na domaće kompanije moguće je ostvariti iz razloga što multinacionalne kompanije znatno lakše obezbjeđuju finansijska sredstva za finansiranje investicija, u prednosti su u odnosu na lokalna preduzeća da obezbijede sredstva i opremu neophodnu da se unaprijede vještine radnika, tehnologije proizvodnje i ostala tehnička rješenja koja bi dovela do uspostavljanja produktivnosti u proizvodnji na većem nivou. Multinacionalne kompanije već imaju osiguran pristup globalnom tržištu. Ipak, sve ove prednosti su samo potencijalne i one zavise od individualnog ponašanja svake strane u investiciji [1].

U Evropskoj uniji 99% preduzeća su tzv. SME kompanije (po jednoj od definicija to su kompanije koje upošljavaju do 249 radnika). Ove kompanije upošljavaju 59% ukupne radne snage i ostvaruju 45% dodane vrijednosti. Ovo takođe znači da 1% velikih kompanija ostvaruje 55% dodane vrijednosti. Velike kompanije ostvaruju i oko 50% investicija. Produktivnost SME u prerađivačkoj industriji u EU 2005. godini bila je 35.900 EUR po radniku, dok je u velikim kompanijama bila 63.000 EUR. Evropska komisija je razvila i implementirala širok spektar političkih mjera za pomoć SME u Evropi. Cilj je bio stvoriti uvjete za osnivanje i rast SME. Prema EU, SME predstavljaju glavni izvor otvaranja novih radnih mjesta.

Federacija BiH u posljednje vrijeme pokušava dati sa nivoa Vlade podršku SME-u. Od 2001. godine zahvaljujući pomoći i mnogih nevladinih organizacija osnovale su se regionalne razvojne agencije, poslovni inkubatori i sektorski klasteri. Međutim, sistemi podrške SME još ni približno nisu na zadovoljavajućem nivou. U FBiH nema systemske podrške i promocije inovacija. Ne postoje tehnološki parkovi čiji je zadatak podrška razvoju kompanija koje nude nove tehnologije i izvozne mogućnosti zasnovane na novim znanjima, odnosno novim proizvodima i uslugama. Jačanje konkurentnosti SME nije moguće bez istraživanja i tehnološkog razvoja, odnosno bez inventivnosti i inovativnosti. Međutim, SME nema resurse da ulaže u istraživanja i razvoj. Zbog toga SME treba partnere u vidu istraživačkih instituta i univerziteta koji rade taj posao, na koje se mogu osloniti. Razvoj mreže podrške SME-u istraživačkih instituta i univerziteta treba da je u zadatku Vladi. Međutim, obzirom da u FBiH nije bilo značajnijih ulaganja u istraživačke

kapacitete od 1991. godine, univerziteti i instituti neće biti u stanju dati značajniju podršku SME-u bez investicije u istraživačku infrastrukturu.

Posljednjih nekoliko godina reformski procesi u Bosni i Hercegovini su usporeni. U međuvremenu dešava se dalje liberaliziranje trgovinskih režima, što bez konkretno vidljivih uspjeha na ostalim poljima tranzicije, slabi domaću ekonomiju i povećava neizvjesnost ostvarivanja planiranih ekonomskih ciljeva Bosne i Hercegovine. Na slici 1.2 date su relativne vrijednosti BDP za Bosnu i Hercegovinu i prosječne vrijednosti BDP za zemlje u tranziciji mjerene od 1989. godine, gdje vrijednost 100 odgovara BDP ostvarenom u 1989. godini [7]. Na slici se vidi da Bosna i Hercegovina ima veliko zaostajanje u rastu u odnosu na ostale zemlje u tranziciji. Međutim, prema procjeni Evropske banke za rekonstrukciju i razvoj (EBRD) stanje tranzicije u BiH treba upoređivati sa ostalim zemljama u tranziciji tako što će se uzeti vremenski pomak od 8 godina unazad. Prema ovim procjenama stanje u BiH za 2007. godinu treba porediti sa stanjem ostalih zemalja u tranziciji koje je bilo 1999. godine. U ovom slučaju na osnovu slike 1.2 može se vidjeti da BiH ima rezultate koje su jednaki prosjeku zemalja u tranziciji, međutim sa nešto lošijim gradijentom.

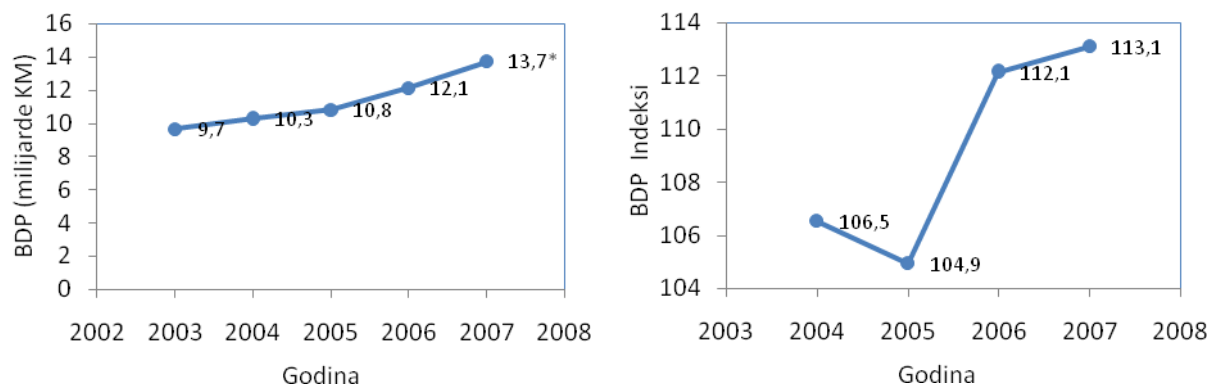

Slika 1.2 Relativne vrijednosti BDP za Bosnu i Hercegovinu i prosječne vrijednosti BDP za zemlje u tranziciji. Vrijednost 100 odgovara BDP ostvarenom u 1989. godini.

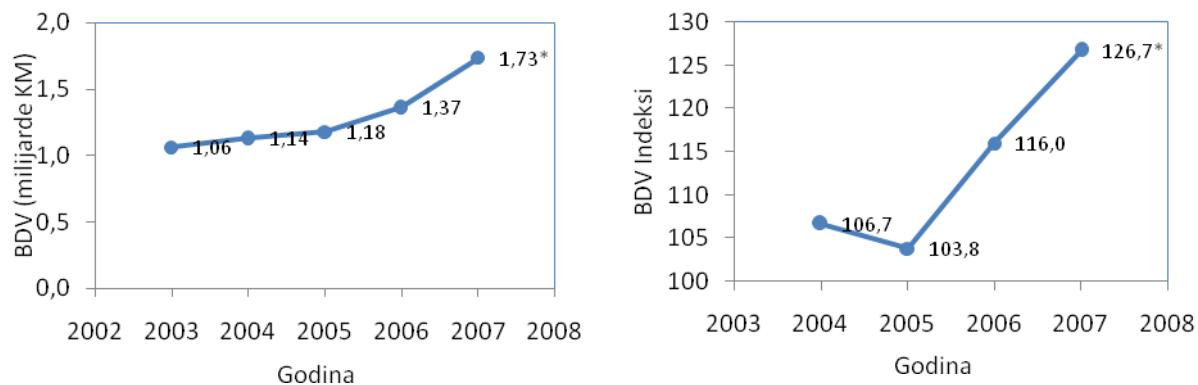
1.4 Industrijska slika FBiH kroz statistiku

Bruto domaći proizvod (BDP) u Federaciji BiH ima stabilan rastući trend, i za 2007. godinu iznosio je oko 13,7 milijardi KM (slika 1.3). Indeks rasta u 2007. godini bio je 113,1 mjereno u tekućim cijenama, odnosno indeks realnog rasta u stalnim cijenama bio je 106,6.

Slika 1.3 Bruto domaći proizvod i indeksi u Federaciji BiH (tekuće cijene,*prvi rezultati)

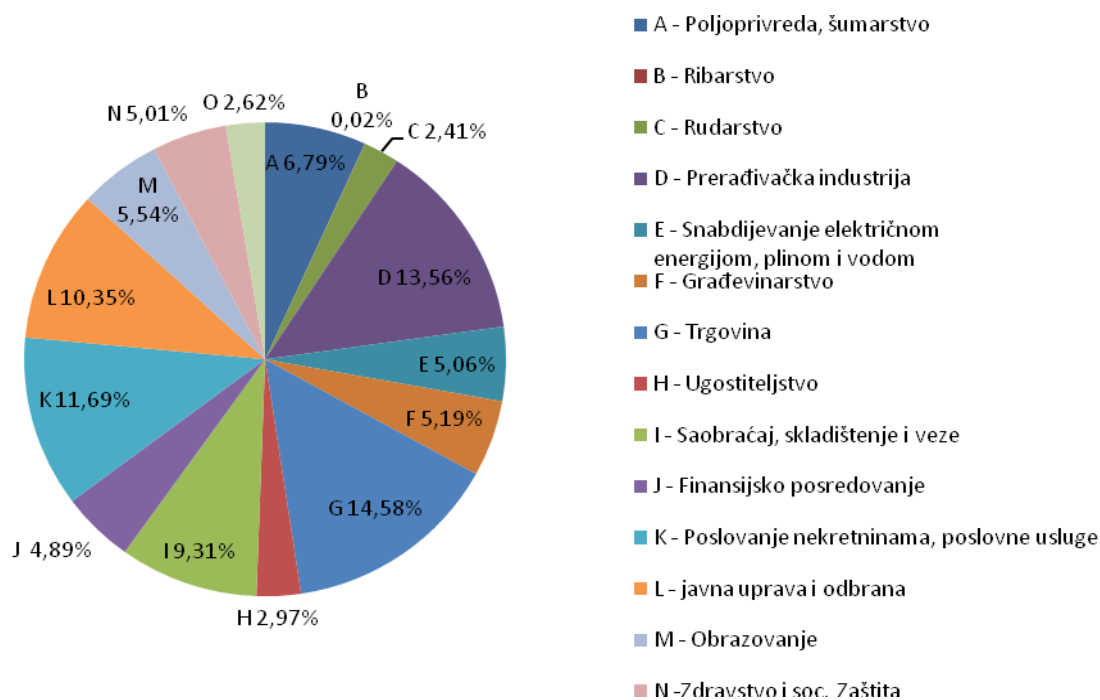
Na slici 1.4 dat je rast bruto dodane vrijednosti (BDV) za prerađivačku industriju i indeksi rasta u tekućim cijenama. Indeks rasta u 2007. godini bio je 126,7 mjereno u tekućim cijenama, odnosno realni indeks rasta mjereno BDV u tekućim cijenama bio je 113,2.

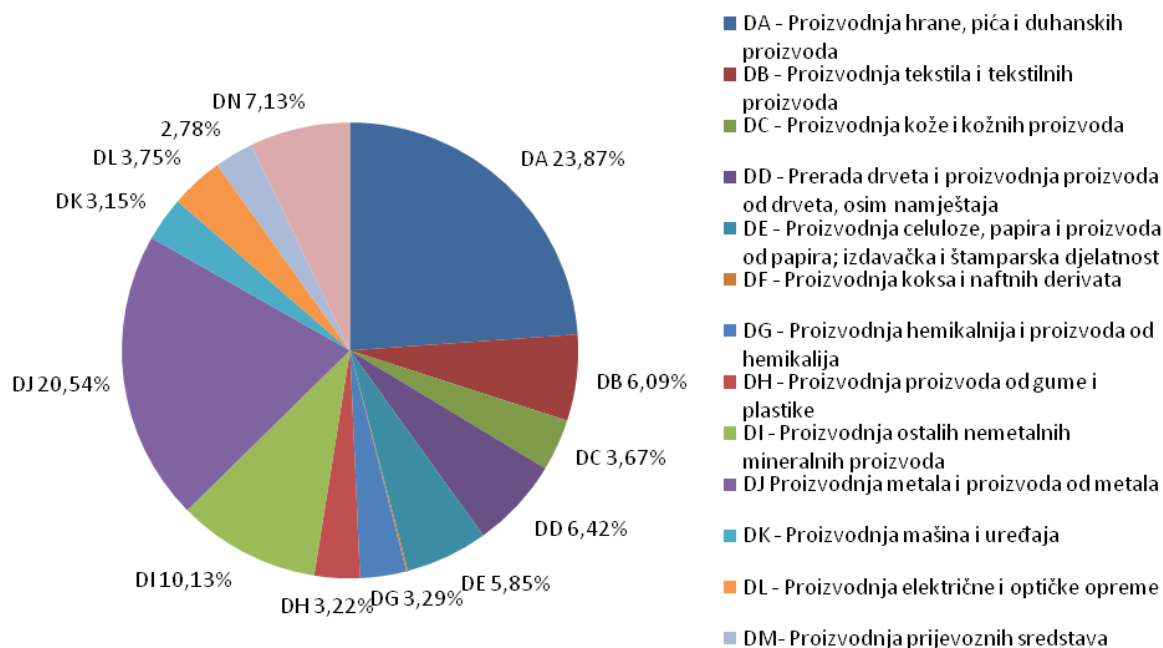
Slika 1.4 Bruto dodana vrijednost i indeksi za prerađivačku industriju u Federaciji BiH (tekuće cijene,*prvi rezultati)

Na slici 1.5 date su procentualne vrijednosti učešća u bruto dodanoj vrijednosti po djelatnosti u Federaciji BiH. Na slici se vidi da prerađivačka industrija učestvuje sa 13,56% u bruto dodanoj vrijednosti.

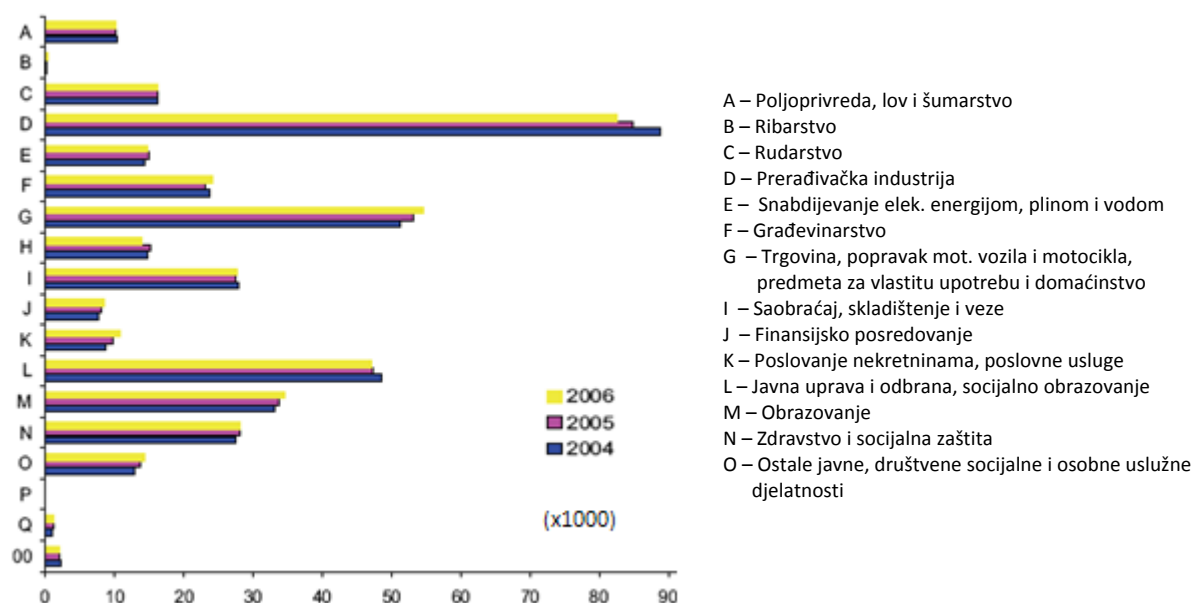
Slika 1.5 Učešće u bruto dodanoj vrijednosti po djelatnostima u Federaciji BiH (2006. godina)

Slika 1.6 Učešće u bruto dodanoj vrijednosti po područjima prerađivačke industrije u Federaciji BiH (2006. godina).

Na slici 1.6 date su procentualne vrijednosti učešća u bruto dodanoj vrijednosti po područjima prerađivačke industrije u Federaciji BiH. Na slici se vidi da proizvodnja hrane,

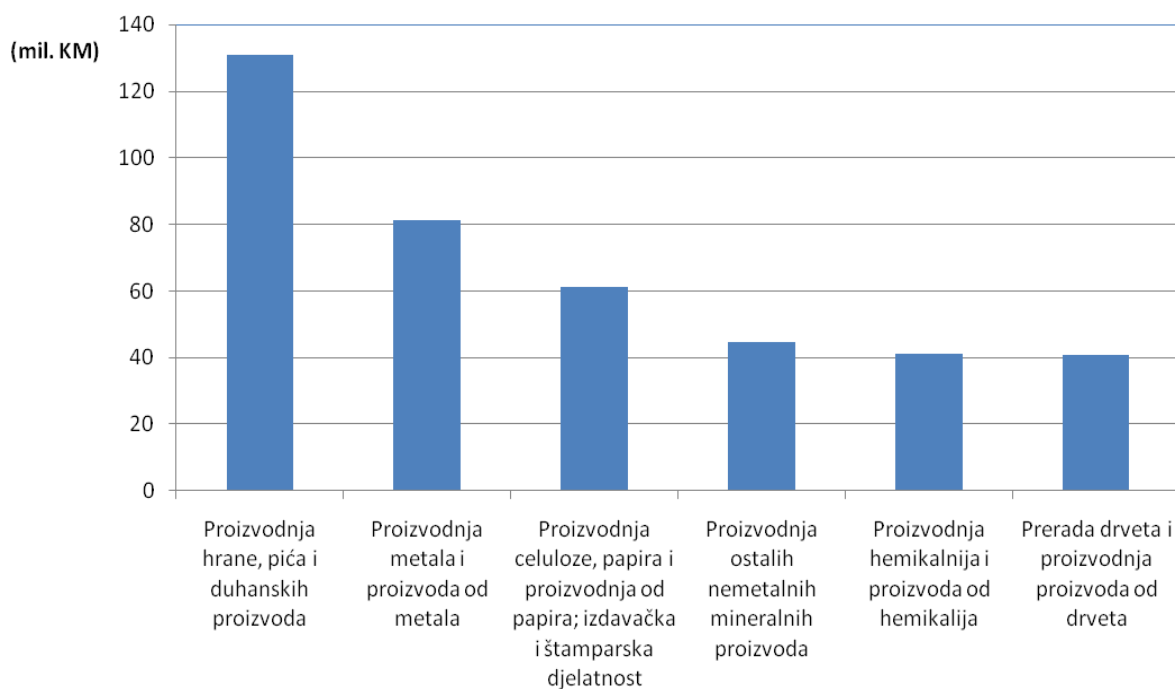
pića i duhanskih proizvoda ima najveće učešće od 23,87% u BDV prerađivačke industrije, a potom dolazi proizvodnja metala i proizvoda od metala sa 20,54% učešća u BDV.

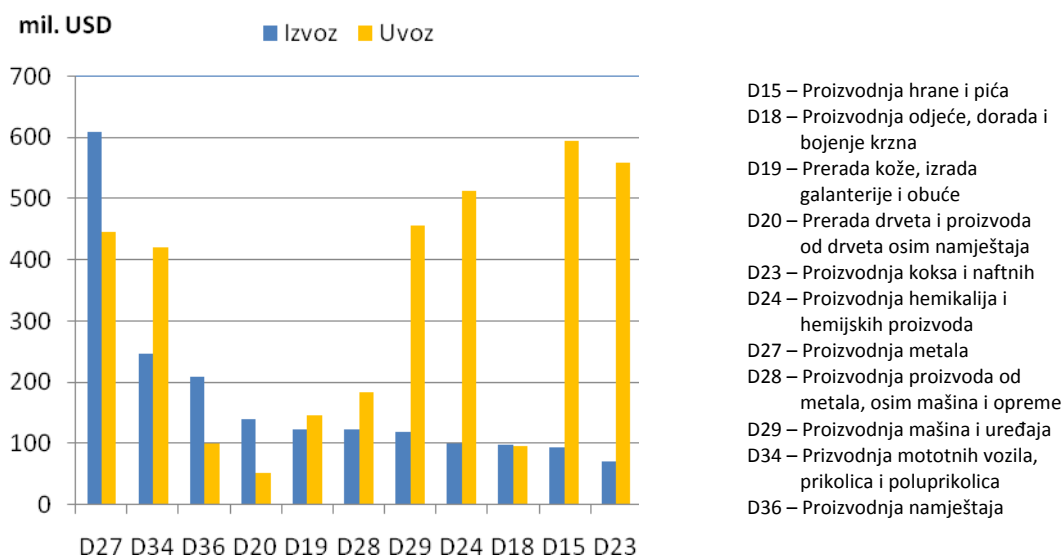
Slika 1.7 Broj zaposlenih u Federaciji BiH po djelatnostima.

Na slici 1.7 prikazan je broj zaposlenih po djelatnostima u Federaciji BiH za period 2004-2006. godine. Najveći broj zaposlenih bio je u prerađivačkoj industriji i u 2006. godini iznosio je oko 82.500. Interesantno je da je broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji konstantno opadao (u 2002. godini bilo je oko 95.500 zaposlenih), uz istovremeni rast bruto dodane vrijednost u prerađivačkoj industriji (slika 1.4). Razlog ovome je što su mnoga preduzeće bila opterećena viškom radne snage, a u preduzećima koja su se rekonstruirala ili nastajala produktivnost je rasla.

Isplate za investicije u 2006. godini za područja prerađivačke industrije u koje se najviše investiralo prikazane su na slici 1.8. Na slici se vidi da su najveće investicije bile za područje hrane, pića i duhanskih proizvoda, a potom za područje metala i proizvoda od metala.

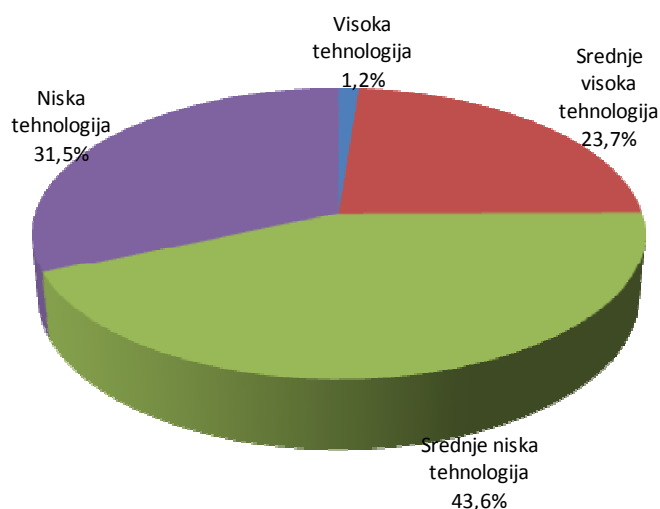
Slika 1.8 Isplate za investicije po djelatnostima prerađivačke industrije u Federaciji BiH (2006. godina)

Slika 1.9 Veličina izvoza i uvoza po oblastima prerađivačke industrije u Federaciji BiH (2006. godina)

Na slici 1.9 prikazane su vrijednosti uvoza i izvoza po pojedinim područjima prerađivačke industrije. Na slici se vidi da u izvozu prednjači izvoz metala, potom automobila i proizvoda drvene industrije. U odnosu izvoza i uvoza jedino izvoz metala i proizvoda od drveta ima veći izvoz od uvoza. Najveći debalans po pitanju uvoza je prisutan u proizvodnji hrane i pića kojih je uvezeno u 2006. godini preko 595 miliona USD, nasuprot izvoza od oko 94 miliona USD.

Na slici 1.10 prikazan je procentualni udjel izvoza Federacije BiH prema visini tehnološke zahtjevnosti proizvodnje.

Slika 1.10 Procentualni udio učešća u izvozu FBiH prema visini tehnološke zahtjevnosti proizvodnje proizvoda.

Na slici se vidi da u izvozu FBiH dominiraju proizvodi industrijske proizvodnje sa niskim i srednje niskim tehnologijama sa učešćem od 75,1% u ukupnom izvozu.

Prema klasifikaciji Eurostata prerađivačka industrija se dijeli prema tehnološkom nivou u četiri grupe:

- Grupa visokih tehnologija, koja uključuje proizvodnju medicinskih i farmaceutskih proizvoda, proizvodnju kancelarijskih mašina i kompjutera, proizvodnju RTV i komunikacijskih aparata, proizvodnju medicinskih, preciznih, optičkih instrumenata i satova;
- Grupa srednje visokih tehnologija, koja uključuje proizvodnju hemikalija i hemijskih proizvoda, proizvodnju mašina i uređaja, proizvodnju električnih mašina, aparata, proizvodnju motornih vozila, prikolica i poluprikolica i ostalih saobraćajnih sredstava i proizvodnju i opravka brodova i aviona;
- Grupa srednje niskih tehnologija, koja uključuje proizvodnju koksa, naftnih derivata, nukl. goriva, proizvodnju proizvoda od gume i plastike, proizvodnju ostalih nemetal. mineralnih proizvoda, proizvodnju metala, proizvodnju proizvoda od metala, osim mašina i opreme;
- Grupa niskih tehnologija, koja uključuje proizvodnju hrane i pića, proizvodnju tekstila, proizvodnju odjeće, doradu i bojenje krzna, preradu kože, izradu galanterije i obuće, preradu drveta i proizvoda od drveta (osim namještaja), proizvodnju celuloze, papira, papirnih proizvoda, izdavačku i štamparsku djelatnost, proizvodnju namještaja.

U izvozu Federacije BiH među proizvodima industrijske proizvodnje sa niskim nivoom tehnologija dominira proizvodnja namještaja, prerada drveta i proizvoda od drveta, prerada kože, izrada galanterije i obuće, proizvodnja odjeće, dorada i bojenje krzna, i proizvodnja hrane i pića.

U izvozu Federacije BiH među proizvodima industrijske proizvodnje sa srednje niskim nivoom tehnologija dominira proizvodnja metala, potom proizvodnja proizvoda od metala i proizvodnja koksa i naftnih derivata.

U izvozu Federacije BiH među proizvodima industrijske proizvodnje sa srednje visokim nivoom tehnologija dominira proizvodnja motornih vozila, mašina i uređaja, i proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda.

U izvozu Federacije BiH među proizvodima industrijske proizvodnje sa visokim nivoom tehnologija dominira proizvodnja medicinskih i farmaceutskih proizvoda.

Literatura

- [1] Agencija za lokalne razvojne inicijative (ALDI), Slobodna trgovina i Bosna i Hercegovina: Da li smo spremni na putovanje?, 2004.
- [2] Agencija za lokalne razvojne inicijative (ALDI), Priručnik za lokalni ekonomski razvoj, 2006.
- [3] Akademija nauka i umjetnosti BiH, Strategija naučno-tehnološkog razvoja Bosne i Hercegovine, 2006.
- [4] Bašić M., Osnove ratne ekonomije - s osvrtom na rat u BiH 1992.-95. godine, Ekonomski pregled, 57 (1-2) 130-145, 2006.
- [5] Centralna banka BiH, Bilten br. 2, 2008.
- [6] Commission of the European Communities, Bosnia and Herzegovina 2007 - Progress Report, SEC(2007) 1430, 2007.
- [7] European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), Country factsheet – Bosnia and Herzegovina, 2008.
- [8] European Bank for Reconstruction and development, Strategy for Bosnia and Herzegovina, 2007.
- [9] European Commission, 2003 European Innovation Scoreboard: Technical Paper No 5 - National Innovation System Indicators (A publication from the Innovation/SMEs Programme) ,2003.
- [10] EU RED, Regionalna strategija ekonomskog razvoja za ekonomsku regiju Sjeveroistočna BiH, 2004.
- [11] EU RED, Regionalna strategija ekonomskog razvoja za ekonomsku regiju Centralna BiH, 2004.
- [12] EU RED, Regionalna strategija ekonomskog razvoja za Sarajevska ekonomska makroregija, 2004.
- [13] EU RED, Regionalna strategija ekonomskog razvoja za ekonomsku regiju Sjeverozapadna BiH, 2004.
- [14] EU RED, Zajednička usmjerenja kroz pet BH regionalnih strategija razvoja, 2004.
- [15] EU RED, Kako kreditno-garantni fondovi funkcionišu. Praktične smjernice za

- pustavljanje kreditno-garantnih fondova u BiH, 2005.
- [16] EU RED, Socioekonomska analiza makroregije Sarajevo, 2004.
  - [17] EUROSTAT, Gas and electricity market statistics, 2005.
  - [18] EUROSTAT, State aid in the European Union, 125/2007.
  - [19] EUROSTAT, Europe in Figures – Yearbook 2008, 2008.
  - [20] EUROSTAT, Education in Europe - Key statistics 2006, 2008.
  - [21] EUROSTAT, Patents and R&D personnel, 2008.
  - [22] Federalni zavod za zapošljavanje, Informacija o ispitivanju tržišta rada u Federaciji Bosne i Hercegovine, 2005.
  - [23] Federalni zavod za zapošljavanja, Analiza tržišta rada i zapošljavanja u Bosni i Hercegovini, 2007.
  - [24] Federalni zavod za statistiku, Federacija u brojkama, 2008.
  - [25] Federalni zavod za statistiku, Statistički godišnjak/ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine, 2007.
  - [26] Federalni zavod za statistiku, Anketa o radnoj snazi, 2007.
  - [27] Foreign Investment Promotion Agency (FIPA), Auto Components Industry – Bosnia and Herzegovina, 2003.
  - [28] Foreign Investment Promotion Agency (FIPA), Investment Opportunities in Bosnia and Herzegovina, 2008.
  - [29] Institut za istraživanje ratnih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Ratne štete u Sarajevu 1992-1995, 2006.
  - [30] International Finance Corporation (IFC), Paying Taxes 2009 – Global Pictures, 2008.
  - [31] International Monetary Fund (IMF), Bosnia and Herzegovina: Selected Issues, Country Report No. 08/326, 2008.
  - [32] International Monetary Fund, Bosnia and Herzegovina: Report on the Observance of Standards and Codes—Data Module, Response by the Authorities, and Detailed Assessment Using the Data Quality Assessment Framework, 2008.
  - [33] International Monetary Fund, R&D, Innovation, and Economic Growth: An Empirical Analysis, WP/04/185, 2004.
  - [34] International Monetary Fund, Bosnia and Herzegovina: 2008 Article IV Consultation—Staff Report; Public Information Notice on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Bosnia and Herzegovina, 2008.
  - [35] International Monetary Fund, Bosnia and Herzegovina: Poverty Reduction Strategy Paper—Mid-Term Development Strategy, Country Report No. 04/114, 2004.
  - [36] Nurković N., Distribution of Industry in Bosnia and Herzegovina, Geographical institute "Jovan Cvijic" sasa collection of papers no. 57, 2007.
  - [37] Podrška za konkurenciju i državnu pomoć BiH, Izvještaj o pripremi primjera prvog godišnjeg izvještaja o državnoj pomoći za Bosnu i Hercegovinu (www.comp-stateaid.ba), 2007.
  - [38] PRSP tim, Razvojna strategija Bosne i Hercegovine - PRSP, 2002.
  - [39] Svjetska banka, Bosna i Hercegovina: Obračun sa fiskalnim izazovima i jačanje perspektiva za rast, Izvještaj br. 36156-BiH, 2006.
  - [40] Udruženje poslovnih inkubatora BiH, strategija razvoja poslovnih inkubatora u Bosni i Hercegovini, 2008.

- [41] Vienna Institute for International Economic Studies, The Metal Processing Industry in Bosnia and Herzegovina: A statistical assessment, 2006.
- [42] Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine, Analiza stanja vanjskotrgovinske razmjene Bosne i Hercegovine s prijedlogom mjera za povećanje izvoza i smanjenja trgovinskog deficit, 2007.
- [43] Vijeće stranih investitora BiH, BIJELA KNJIGA 2007 (Prioritetna rješenja za prepreke ulaganjima i razvoju Bosne i Hercegovine), 2007.
- [44] Vlada kantona Goražde i Agencija za lokalne razvojne inicijative (ALDI), Akcioni plan za razvoj poduzetništva u kantonu Goražde, 2003.
- [45] World Bank, Country Partnership Strategy for Bosnia and Herzegovina for the Period FY08-FYy11, Report No. 41330 – BA, 2007.
- [46] World Bank, Infrastructure and Energy Strategy Bosnia and Herzegovina, Report No. 29023 – BA, 2004.
- [47] World Bank, Doing Bussines 2009 – Country Profile for Bosnia and Herzegovina, 2008.
- [48] World Bank, Bosnia and Herzegovina Country Economic Memorandum, Report No. 29500-BA, 2005.
- [49] World Bank, Global Economic Prospects - Technology Diffusion in the Developing World, ISSN: 1014-8906, 2008.
- [50] World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2008–2009, Geneva, 2008.
- [51] World Intellectual Property Organization, WIPO Patent Report - Statistics on Worldwide Patent Activities, 2007.

